

ACADEMIA ROMÂNĂ

PRIVILEGIUL LUI MOHAMMED AL II-LEA
PENTRU PERA

(1^{LU} IUNIE 1453)

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

CU 2 STAMPE

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXVI.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA

GEROLD & COMP.

1913.

35.309

Prețul 50 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 2.—

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 2.—

Tom. XXI.—Desbaterile Academiei în 1898—9 5.—

» XXI.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 6.—

» XXII.—Desbaterile Academiei în 1899—1900 6.—

» XXII.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 3.—

» XXIII.—Desbaterile Academiei în 1900—1901 5.—

» XXIII.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 4.—

» XXIV.—Desbaterile Academiei în 1901—2 6.—

» XXIV.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 3.—

» XXV.—Desbaterile Academiei în 1902—3 5,50

» XXVI.—Desbaterile Academiei în 1903—4 5.—

» XXVI.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 5.—

» XXVII.—Desbaterile Academiei în 1904—5 8.—

» XXVII.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 4.—

» XXVIII.—Desbaterile Academiei în 1905—6 5.—

» XXVIII.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 6.—

» XXIX.—Desbaterile Academiei în 1906—7 6.—

» XXIX.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 8.—

» XXX.—Desbaterile Academiei în 1907—8 5.—

» XXX.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 6.—

Despre censura în Moldova. IV. Censura sub Grigorie Ghica și desființarea ei, de *Radu Rosetti* 1.—

Cetatea Neamțului dela podul Dâmboviței în Muscel, de *I. Pușcariu*. —,20

Notiță despre monetele lui Petru Mușat, de *Nicolae Docan* 1.—

Lupta între Drăculești și Dănești, de *A. D. Xenopol* 1—

Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene (Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Dămian), de *Const. Giurescu* —,40

Inscripțiile dela Cetatea-Albă și stăpânirea Moldovei asupra ei, de *I. Bogdan* 1.—

Documentul Răzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în sec. XV, de *I. Bogdan* 1.—

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908 2.—

Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9 5.—

» XXXI.—*Memoriile Secțiunii Istorice* 10.—

Patruzeci și doi de ani de domnie a Regelui Carol I, de *D. Sturdza*. —,20

Un proces de sacrilegiu la 1836 în Moldova, de *Radu Rosetti* —,50

Letopisețul lui Azarie, de *I. Bogdan* 1,60

Cum se căutau moșile în Moldova la începutul veacului XIX. Condiția de răfucală a Hatmanului Răducanu Roset cu vechilii lui pe anii 1798—1812, de *Radu Rosetti* 1,50

Originile asiuro-chaldeene ale greutăților romane, de *Mihail C. Sufu*. —,20

Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupațiunea rusească dela 1806—1812. I. Cauzele războiului. Inceputul ocupației, de *Radu Rosetti* 2.—

Negru Vodă și epoca lui, de *Dr. At. M. Marienescu* —,50

Criminalitatea în România, după ultimele publicațiuni statistice, de *I. Tanoviceanu*. —,30

Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească dela 1806—1812.

II. Negocierile diplomatice și operațiunile militare dela 1807—1812.

Amănunte relative la ambele țeri, de *Radu Rosetti* 1,50

Unioniști și separatiști, de *A. D. Xenopol* —,50

» XXXII. — Desbaterile Academiei în 1909—1910 5.—

» XXXII. — *Memoriile Secțiunii Istorice* 14.—

Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre după corespondențe diplomatice străine. I, 1700—1750, de *N. Iorga* —,50

Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească dela 1806—1812. III. Amănunte asupra Moldovei dela 1808 la 1812, de *Radu Rosetti* 1,60

— IV. Amănunte asupra Țerii-Românești dela 1808 la 1812, de *Radu Rosetti* 2.—

Despre elementele cronologice în documentele românești, de *N. Docan*. 1,20

Partidele politice în Revoluția din 1848 în Principatele Române, de *A. D. Xenopol* —,50

Studii privitoare la numismatica Țerii-Românești. I. Bibliografie și documente, de *N. Docan* —,60

PRIVILEGIUL LUI MOHAMMED AL II-LEA PENTRU PERĂ

(1-*iu* IUNIE 1453)

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Ședința dela 5 Aprilie 1913.

I.

Acum un veac, în anexele la marea sa istorie a Imperiului Otoman, meritosul Hammer dădea forma greacă—avem și o formă geneveză, știută, dar e numai o traducere — a privilegiului pe care, a doua zi după cucerirea Constantinopolei, Sultanul biruitor Mohammed al II-lea îl acordă Genevezilor din Pera, pe cari îi știă așa de folositori, prin bogăția și inițiativa lor, nouăi lui Impărății. Se arată, cu oarecare naivitate în lauda de sine, că trebuiseră 24 de plăștri, și nu mai puțin, pentru a se plăti copia, după originalul aflător la cunoscutul dragoman Testa. După Hammer se luă actul apoi de către Miklosich și Müller, în *Acta et diplomata graeca*, III, pp. 287—8, de unde Belgrano dădea o simplă reproducere în *Atti della società ligure*, XIII. Știam că sunt copii grecești și versiuni italiene în Arhiva din Genova, *busta Oriente* (1418—1830) («Capitolazione fatta dall' Imperatore Sultan Mehmet conli Perotti, nell'anno 451»; sec. XVII), în Cronica lui Zorzi Dolfin («Come el Gran-Turcho fece un privilegio a Genoese per haverli dato Pera», în *Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453, aus der Chronik von Zorzi Dolfin*, din «Sitzungsberichte» ale Academiei din München, 1868, II ¹, p. 38 și urm. din extras), în Biblioteca Marciană din Veneția, lat. cl. XIV, c. 267, fol. 24 V^o (1), apoi în vol. I, p. 18 din *Traitez et ambassades de Turquie*, ms. al Bibliotecii Naționale din Paris, în vol. 10.068, 4to, al aceleiaș, fol. 236, de unde l-a re-

(1) Cf. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, p. 35, nota 3.

produs Zinkeisen(1). De atunci nu se mai vorbise de acest act așa de important, prin cuprinsul său, ca și prin aceea că se așează ca vechime între cele dintâi tratate ale republicelor italiene cu Sultanii și e cel dintâiu între acelea de după întregirea Imperiului bizantin al Osmanilor prin luarea Bizanțului.

In recenta mea călătorie la Londra, am aflat expus în British Museum originalul însuș al privilegiului, scris, cum se vede din fototipia alăturată, pe o lungă bandă de hârtie, într'o scrisoare mărunță, destul de frumoasă, cu o ortografie de tot capricioasă, pe care o păstrăm cu fidelitate. Documentul formă înainte de expunerea sa, destul de recentă, n-l 2817 din manuscritele Egerton.

(Turaua.)

Ἐγὼ ὁ Μέγας Αἰθιόνης καὶ Μέγας Ἀμηνῶς Σουλτάνος ὁ Μεχμετ-μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ Μεγάλου Αἰθιότος καὶ Μεγάλου Ἀμηνῶ Σουλτάνου τοῦ Μουράτ-μπέι, ὁμνῶ εἰς τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν προφήτην τὸν Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφηα τὰ ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἑμεῖς ἡ Μουλουμάνη καὶ εἰς τοὺς ρηδ' χυληάδας προφήτας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πάπου μου καὶ τοῦ πατρός μου καὶ εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἐμὴν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τὸν πεδίον μου, καὶ εἰς τὴν σπαθὴν τῆ ζόνομε, ὅπου ἔστιλαν ἡ καθώλον ἄρχοντες τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὴν Μπώρταν τῆς Αἰθιεντίας μου τοὺς τετιμημένους ἄρχοντας, τὸν κύριον Μπαμπιλᾶν Παραβεζῆν καὶ τὸν κύριον Μαρκέζον Δρηφάνκεις καὶ τὸν δραγομάνον τον κύριον [Νικ]ορέζον Μπαγγούτζον (2) καὶ ἐπροσκῆνησαν τὴν Αἰθιεντίαν μου καὶ ἐδουλόθησαν [ὡς] σκλάβοι τῆς Αἰθιεντίας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ συνθήειαν τοῦ καθώλου τόπου τῆς Αἰθιεντίας μου, νὰ χαλάσο τὸ κάστρο τον, αὐτὴ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράματα τον, καὶ τὰ ὀσπήτητα τον, καὶ τὰ μαγαζύα τον, καὶ τὰ ἀμπέληά τον, καὶ τοὺς μήλους τον, καὶ τὰ καράθηα τον, καὶ τὰς βάλλκας τον, καὶ τὰς πραιματίας τον ὄλας, καὶ τὰς γηνέκας τον, καὶ τὰ πεδία τον, καὶ τὰ ἀμάλοτά τον εἰς τὸ θέλημάν τον, καὶ νὰ πολιτοῦν (3) τὰς πραιματίας τον ἐλεύθερα, ὅς καθῶς, ὄλος ὁ τόπος τῆς Αἰθιεντίας μου, νὰ ὑπάγουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα, διὰ ξυρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, καὶ κουμέρκιον νὰ μὴν δίδουν, μηδὲ φηγιαστικόν, ἢ μὴ νὰ δίδουν χαράτσην ὅς καθὼς ἔνε ὄλος ὁ τόπος τῆς Αἰθιεντίας μου, ἢ πρώτην τί νομὴν καὶ σηνήθηαν νὰ ἦνε καὶ αὐτὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, καὶ νὰ τοὺς ἔχο ἀκρηθούς, καὶ νὰ τοὺς διαφετέδο, ὅς καθῶς διαφεντέδο [τὸν] τόπον μου ὄλον. Τὰς ἐκκλησίας τον νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλουν, μώνον καμπάνας καὶ σιμανδέρηα νὰ μηδὲν χτηποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τον μασγίδιον μηδὲν μπιῆσο, μηδὲ αὐτοὶ νὰ πηῆσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Ἡ πραιματευτάδες τὸν Γενουθήσον νὰ ἔρχοντεν καὶ νὰ ὑπα-

(1) *Geschichte des osmanisches Reiches*, II, p. 26, nota 1.

(2) La Hammer: Παραβᾶν, Δριψάμκηη, Νικόλαον Πελατζόννηη.

(3) De fapt: πολικοῦν.

γένουν (adaus) ἐλεύθερα, νὰ πιοῦν τὰςπραματίας τον, πεδία πωτε εἰς γενη-
 τζάρους νὰ μηδὲν πάρο, μήτε τινὰν εἰς τὰ νέον, μήτε Τούρκη νὰ ἴνε εἰς
 τὸ μέσον τον, ἀμὴ νὰ ἴνε ἐξόχος, ἢ μὴ τὰ νὰ βάλλη ἢ Αὐθεντία μου σκλάβον νὰ
 τοὺς βλέπει, αὐτὴ δὲ ἡ Γαλατηανὴ νὰ ἔχουν ἄδιαν νὰ θάνουν πρωτόγερον εἰς τὸ
 μέσον τον, διὰ νὰ διορτώνη τὰς δουλίχας τὰς ἔχουν ἢπραματευτάδες, ττογ[αν]τζήδες
 καὶ σκλάβη νὰ μηδὲν ἡγονέδουν (sic) εἰς σπίτια τον, τὰ κουμέρκηα τὰ τοὺς χρεοσ-
 τοῦν ἀπὸ τὰ σαχάρι νὰ τὰ μαζόξουν, ἔχουν καὶ χρέος ἀπερνόντες τὰ ὕσα ἐξόδου (1),
 θησαν εἰς τὰς σούδας (sic) τὸν καὶ ἀλαχού, καὶ νὰ ἔχουν ἄδιαν (2) νὰ τὸ μαζόξουν
 ἀπὸ τὴν μέσην τους διὰ νὰ εὔγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Ἡ ἄρχοντες καὶ ἡπραματευτά-
 δες τον νὰ μηδὲν ἐγκαρέθονται. Ἡπραματευτάδες τὸν Γενουθήσον νὰ ἔχουν ἄδιαν
 ἡς τὸ νὰ ὑπ[άγου]ν καὶ νὰ ἔρχονται, νὰ πιοῦν τὰςπραματίας τον καὶ νὰ δίδουν
 κομέρκιον κατὰ τὴ νομὴν καὶ σηγήθειαν. Ἐγράφην τὸ παρὸν ὄρκομοτηκὸν καὶ
 ὄμοσεν ἡ Αὐθεντία μου ἐν ἔτι ρϛ'τφ Ϟ'τφ ζ'τφ ἀ'τφ, ἰνδικτιώνος ἀ'της, εἰς τὴν μπώλην,
 μηνὶ Ἡουνίου ἀ'τη.

(Apoi în turcește: după Hammer: «scris în ultimele zece zile ale lunii lui Gemazi-ul-achir 856, în bine-păzita Constantinopol. Sârmanul Saganos.»)

Versiunea din Zinkeisen și cele pomenite mai sus sunt niște *anализe prescurtate*, din veacul al XVII-lea, poate după vreo traducere din al XVI-lea, când Genova își trimise din nou la Constantinopol un ambasador, pe Adamo de'Franchi, rudă cu unul din negociatorii tratatului nostru, și pe Giovanni-Agostino Grillo, dela cari am tipărit rapoarte, din 1563, sub numele lor și sub nume împrumutate (3). *Versiunea venețiană întreagă, literală*, din Zorzi Dolfin nu e cea oficială genoveză. Oficială nu e nici cea din Sanudo, dar, și ea contemporană, e de o exactitate cu mult superioară, reproducând aproape fără greșeli textul grecesc. *Data e însă deosebită*: 29 Maiu, o Marți «înainte de ziuă», «dimineața» în amândouă, pe când textul grecesc are 1-iu Iunie. Se vede prin urmare că n'avem a face cu traduceri după acesta, că, *în noaptea de 28 la 29, fiind siguranța căderii Constantinoplei, Genovezii au și încheiat tratatul lor separat*, și anume tot grecește, căci, dacă versiunile italiene n'ar fi traduceri după un *alt* text grec, pierdut azi, n'ar avea greșeli și n'ar fi așa de deosebite între ele, și că apoi peste două zile s'a redactat grecește

(1) Suplinit dela χρέος mai mult după Hammer, căci rândul e șters în original prin indoire.

(2) Ἐχουν ἄ..., mai mult după Hammer, originalul având o pată.

(3) Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 59 și urm.

actul solemn de mai sus, pe care nu-l aflăm în nici o traducere (1).
Le dăm pe cele dintâi față în față:

Sanudo.

Io, Gran-Signor e grande amiri e Sultano Mahumeth et fiolo de Gran-Signor e grande amiro Soltano Amurat-bei, suro alo Idio de cieli e terra e al nostro gran propheta Moameth, zoè Macumeto, et ali soi 7 comandamenti i qual havemo e confessemo nui Musulmani, et ai 124 milia profeti de Dio et al'anima dei mie fioli et ala spada zo me la zenzo, dapuò che tutti zenthilomeni de Pera hanno mandado ala mia Porta de la Mia Signoria li honoradi zenthilomeni M. Babilam Palavixen et M. Marchexe di Franchi e suo interprete Nicorelo Pagiuzo, et ano inchinato la Mia Signoria et asse obligado a esser sclavi de la Mia Signoria, e quelli habia le consuetudine consuete de la Mia Signoria e de tutti i mie luogi, e che io debbo ruinar li muri dela soa citade, et i deti habia putti, i soi beni e le soe caxe e li soi magazeni e le soe vigne e li soi molini e le soe nave e le soe barche e tutte le soe merchadantie, e le soe muier e lj soi fioli tuti, e li soi schiavi e schiave, al suo bene placito che fazano le sue merchadantie liberamente, cussì como tutto el dominio mio, e che possano andar e tornar liberamente, per mar e per terra, e che comerchi non debano pagar, ma

Zorzi Dolfin.

Io, grande Signor et grande amiraglio, Soldan Maumeto, fiolo del grande Signor et grande armiraijo Sultan Muratbei, juro in Dio del cielo et de la terra et nel grande profeta nostro Macometto, et ne li septe precepti che havemo et confessemo nui, Musulmani, et in cento et ventitre millia profeti de Dio, et in anima del mio avo, et padre mio, et in vita mia, et in vita de' mie' fioli et in lo gladio che tengo (*sic*), da poi che hano mandato tutti li nobili di Galata e Pera a la Porta de la Mia Signoria li honorabili gentilhomini M. Babilan Palavixin et Marchio di Franchi et suo interprete Nicoloso Pavizon a inclinarsa a la Mia Signoria et sottomettersa esser mie servi, et che habiano ogni consuetudine et costume da tutti i loci de Mia Signoria et governar el castello suo Pera, et che essi habiano tutti li suo beni, caxe, magazeni, vigne, molini, tutte sue nave, barche et tutte mercantie, et tutte sue donne, fioli et servi in sua voluntà, et possano far ogni sua mercantia libera, sicome fano in tutti li luogi de la

(1) Traducerea din Hammer e dată de cel ce i-a procurat copia grecească, și «inceputul lui Iunie» ca datare e o combinație a istoricului.

solamente charazo; cussì come el è tutto lo logo de la Mia Signoria, in quella usanza e consuetudine possano esser etiam questi da mò in avanti. Et che io li abia chari e defenderli cussì come defendo tutto lo mio luogo. E le soe chixie le habiam, e [in] quelle possano officiar, e campane e simandra non posano sonar e dale soe chixie masgida debo non far; nè etiam questi non posano far altre chiesie. I mercadanti zenoexi posano venir e partir liberamente insieme con le soe robe e de i soi fioli. Mai per gianizari non debio tuor, nè etiam niuno de lhor sine sua voluntate. Nè Turchi non debano esser infra de lhor, ma quelli siano separadi. E che la Mia Signoria debba metter schiavo in sua vardia. E che i diti de Perra possano meter infra lhor protogero, zoè cavo, per reparar e far i fati soi, etiam le soe merchadantie. Toulazides (*sic*) e sclavi non debano alozar nele sue chaxe de lhor. Li comarchi li qual dieno haver, li possano scoder, e similmente posano scoder le spexe le qual hanno spexo ale soe fosse de la soa cità, et altrui infra lhor; et i zenthilomeni zenovesi marcadanti habia libertà de venir et andar con le lhor merchadantie, e che debano pagar i soi comarchi quasi come per avanti fò suo consueto.

Et fò scritto el presente zuramento dela Mia Signoria in l'anno 6961, indizione prima, in nel mexe di mazo di 29, martis di, avanti zorno, in

Mia Signoria, et possano andar et vegnir per terra et per mar, et comarchi non pagar, salvo solo el caragio, sicome pagano tutti li luogi de la Mia Signoria, cum la usanza consueta, siano etiam questi hora, et per lo avignir, a mi charissimi. Et questi deffenderò come li altri luoghi mei. Tutte sue chiesie habiano, et canteno, et tamen campane et simandirio non sone, et de le chiesie sue sinagoge non farò, nè etiam questi faciano altre chiesie. Li mercanti soi genoesi vegna et partase liberi cum sue mercantie, et fioli soi, et quelli mai per janizari non torò senza voluntà sua. Nè che Turchi staga cum loro infra loro, ma stagano separati. Et la Mia Signoria metterà el schiavo in sua custodia. Et che Perensi habia libertà metter gubernator infra loro, che governi le cause de' suo mercadanti. Axapi et schiavi non habitarano in le caxe loro. Dacij che doveano haver da principio, scoder possano, et posano scoder le spexe fatte in le fosse sue, et de altrove fatte infra loro. Et i nobili mercadanti soi genoexi habia libertade vegnir et ritornar cum merce sue, et pagar i dacij soi, sicome è de consuetudine sua.

Scripto el presente privilegio jurato in l'anno sexto de la Mia Signoria, 6 millia 9 cento et sesanta uno, indizione prima, del mese de mazo di

Constantinopoli, sora dela terra, zoè
da 1453, adi 29 mazo, ut supra (1).

vintinove, marti da matina, in Con-
stantinopoli.

II.

In cele ce urmează, unim traducerea cu explicații.

Avem poate cel mai vechiu semn de iscălitură, cea mai veche *turà* (tughra) de Sultan.

Se dă întâiu titlul Sultanului, care nu e după cel bizantin, în care nu se pomenește tatăl, ca în actele noastre românești și în toate cele orientale: «Eu, marele Domn»—din *αὐθέντης* s'a făcut turcescul *efendi*— «și marele emir»—cuvântul *amira* a rămas în graiul macedo-român; e acelaș cu «amiral», adus de Italiani din Orient— «Sultanul Mohamed-beiu, fiul marelui domn și mare emir Sultanul Murad-beiu».

Mari Domni, ca la noi «Mari Voevozi», nedefiniți ca aceștia, încă fără pretenția la *Βασιλεία* ce li s'a recunoscut pe urmă, ori la *Hanat*, așa apar stăpânii cuceririlor osmane la început; de aici le-a rămas la Apuseni intitularea de *Grand-Seigneur, Gran-Signore, Gross-Herr*. Emiri erau după moda arabă: aici *Mari Emiri*, în aceeaș dezvoltare de titlu semnalată mai sus. Iar, ca principi *turcomani*, ei sunt toți *begi*. Sultan e numai un titlu de cinste pe care-l poartă și dominatorul Siriei și Egiptului și, atâția șefi tătari supuși imperiului Han.

Jurământul e particular tuturor actelor osmane, și-l aflăm și în tratatul lui Soliman cu Bizanțul, dat, după Sanudo, și în Anexele la Hammer (1), și în acela, cu puțin anterior actului nostru, al lui Murad cu Hunyadi (2), întovărășit și de formule originale turcești. Să notăm că și Vlaicu Vodă-și chiamă sfinții marturi la un tratat cu Ungaria.

Se face deci jurământul așa: «mă jur pe Dumnezeu cerurilor și al pământului și pe marele nostru Prooroc Mohammed și pe cele șapte *musafii*»—versiuni ale Coranului—«pe cari le avem și le mărturisim noi, Musulmanii, și pe cei 124 de mii»—în traducere și 123 și 124.000—«de prooroci ai lui Dumnezeu, și pe sufletul moșilor mei și al părintelui meu, și pe vicața mea și pe vicața copiilor mei, și pe spada cu care mă încing».

Expunerea vine în al treilea rând; se arată ce soli au trimes

(1) Și aici se adaugă: «el qual zramento non l'ò oservado in niuna parte» (la Dolfin: «lo qual suo privilegio jurato mai hà osservato»).

(2) Vezi-l mai departe.

) *Acte și fragmente*, III, p. 23 și urm.—Și pe acesta vezi-l mai departe.

la el Peroşii: «Cum că au trimes în deobşte fruntaşii Galatei» — atunci Galata erà tot una cu Pera — «la Poarta Domniei Mele pe cinstiţii domni, dumnealui Babila Paravecin (Pallavicini) şi pe dumnealui Marchese dei Franchi şi pe dragomanul dumnealui Nicoreso Baguzzo, şi s'au închinat Domniei Mele şi s'au robit ca sclavi ai Domniei Mele».

Vin acum asigurările, condiţiile favorabile garantate de noul stăpân. Vor păstrà datinele lor: «Şi să aibă legile şi datinile lor, ale fiecărui loc al Domniei Mele». Se va dărâmà cetatea, zidurile: «să strice cetatea lor», — prescripţie care lipseşte în traducerea Dolfin, ca şi din cele ale secolului al XVI-lea sau al XVII-lea, cum observă şi Zinkeisen (1) — «dar ei să-şi aibă lucrurile lor, şi magaziile lor, şi viile lor, şi morile lor, şi corăbiile lor, şi bărcile lor, şi lucrurile lor» — şi la noi se ziceà la lucruri amestecate: «pramatii» — «toate, şi soţiile lor, şi copiii lor, şi robii lor — cuvântul, din *αἰχμάλωτοι*, prinşi la răsboiu, a trecut aşà: *amaloti*, şi în dialectul veneţian al timpului —, la voia lor. Să-şi vândă mărfurile liber, în tot locul Domniei Mele, să se ducă şi să vie liberi, pe uscat şi pe Mare, şi vamă» — *κομμερτίον*, commercium, de unde «ghiumruc» — «să nu ne dea, nici *phigiastikon* — «testatico» în versiunea italiană din Hammer; probabil trebuie a se ceti *βιαστικόν*, «extorsiune» «dar să dea haraciu, cum e în tot locul Domniei Mele: cea dintâi lege şi datină să fie; şi pe ei de acuma şi tot înainte să-i am scumpi şi să-i domnesc» — *διαφεντέω* a fost înţeles de traducător ca: *δεφενδέω*, apăr, — «precum domnesc locul meu întreg; bisericile lor să le aibă şi să cânte în ele, numai clopote şi toacă să nu sune de loc; din bisericile lor, eu să nu cumva să fac moschei» — *μασγίδιον*, meşed, s'a prefăcut la traducător în cuvântul: *masgida, sinagoga, moschee* —, «dar nici ei să nu facă alte biserici; negustorii Genovezilor să vie şi să plece slobozi, să-şi facă negoaşele lor; să nu cer vredată copii la Ieniceri, nici pe cinevã la corăbii» — acesta pare a fi sensul; traducerea-l greşeşte —; «nici Turci să nu fie în cetatea lor, ci să fie de o parte, decât să puie Domnia Mea un sclav» — orice dregător e sclav, *schiavo del Signore*, după teoria de Stat — «ca să-i supravegheze; înşişi ei, Galatenii, să aibă voie a-şi pune «protogher» — aşà se chiamă şefii creştini — «între ei ca să îndrepte slujbele ce au negustorii. Dogangiii» — «şoimarii», o categorie de Ieniceri; traducerea Dolfin, neînţelegând, puneà azapi, cari nu erau oaste

(1) L. c. Numele de Niccoreso l-am regăsit în Creta secolului al XVI-lea.

de Curte, putând fi așezată în Capitală — «și sclavii să nu se așeze în casele lor. Vămile ce li se datorau, să le strângă delazahăr; să-și aibă și datoria, luând-o, câtă o au făcut la șanțuri și aiurea, și să aibă voie să o iea din mijlocul lor ca să scape de datorie. Frunțașii lor și negustorii lor să nu sufere angarii. Negustorii Genovezilor să aibă voie a spune și să aibă a face negoațele lor, și să dea vama după lege și obicei.»

Data e următoarea: «S'a scris acest act jurat, și am jurat Domnia Mea în anul 6961, indicția 1-a, în Constantinopol, luna lui Iunie 1.» (Urmează iscălitura lui Saganos, Marele Vizir, Grec de naștere.)

III.

Am crezut că poate fi folositor, pentru comparații de formă, a pune alături cu actul care acum întâiaș dată apare într'o formă autentică celălalt tratat otoman cunoscut în originalul grec, care e păstrat în colecția *Patti* a Arhivelor venețiene, tratatul din Fevruarie 1446,— inedit până acum în forma grecească:

Vor urmă apoi actele analoage prin cari Sultanii întăresc privilegiile locale și personale până la această dată a căderii Constantinopolei sau îndată după ea. Unde s'a putut, s'a făcut revizua după originale. Am lăsat la o parte însă pe cele încheiate de Musa cu Venețienii (12 August—3 Septemvrie 1411), de Mohammed I-iu cu aceiași (înainte de 5 Decemvrie 1419), de Murad al II-lea cu aceiași (4 Septemvrie 1430), cari se află în colecția mea «Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle».

1.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ἀμήν. Ἐγὼ ὁ μέγας Αὐθέντης καὶ μέγας ἀμηρᾶς Σουλτάνος ὁ Μαχουμέτης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Αὐθέντος καὶ μεγάλου ἀμηρᾶ Σουλτάνου τοῦ Μουρατ-πέη, δυνύω εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸν ἐδικόν μας τὸν μέγαν προφήτην Μοάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια τὰ ἔχουμεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἡμῶς οἱ Μουσουλμάνοι καὶ εἰς τοὺς ἑκατὸν ἦκοσι τέσσαροις χιλιάδες προφήτας τοῦ Θεοῦ ὁποῦ ἦτον ὁ πρότος ὁ Ἀδὰμ καὶ ὑστερον ὁ Μοάμεθ, ὁποῦ ἐβεδέοσεν τὴν πίστην τὸν Μουσουλμάνον καὶ εἰς πίστιν ὁποῦ πιστέω καὶ ὁμολογῶ, καὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρός μου καὶ εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἐμὴν καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου καὶ εἰς τὸ σπαθὴν τῷ ζῶνομαι, διὰ τὴν ἀφορμὴν καὶ ἐτίαν ὁποῦ ἔγινε ἡ μάχη μέσα εἰς τὴν Αὐθεντία μου καὶ εἰς τὸ ἐκλαμπρότατον κουμούιον τῆς μεγάλης Αὐθεντίας τῆς Βενετίας, ἔστιλαν τὸν εὐγενέστατον, ἐνδοξό-

τατον και τετοιμοιμενον αρχον μπαϊλον εις την Μπόλιν, ο φρονιμότατος μησέρ Άνδρίας ο Φώσκολος, απ' εκίνον ηλθεν αποκρισιάριος ο δια να θεβεόσι και να στερεόσι την αγάπην, ο ευγενέστατος και τετοιμοιμένος αρχον και δούλος τοις μεγάλης Αϋθεντίας τοις Βενετίας, ο μησέρ Άλδρονθαντήν τε Ήτζουτζις (de' Giusti) και, με θέλημαν του αλιθηνου Θεου εδικου μας μέσας εις ήμας τοις δύο Αϋθέντας, ήγέναμε σασμένοι και θεβεομένοι, και τάζομαι εγώ ο Μέγας Αϋθέντοις κα μέγας άμηνρας Σουλτάνος ο Μεχεμέτ-πέγης και ομνίω εις τας άνοθεν δρκους, από την σήμερον ήμέραν, ήτοις εστήν μηνι Φεβρουαριω κγ'τη, ήμέρα δ'τη, ινδικτιωνος θ'της, και τάζωμαι και λέγω να έχω με τον πατέραν της Αϋθεντίας μου, τον δούκαν, και με το τετοιμοιμενον και εκλαμπρότατον κουμούνιον της μεγάλης Αϋθεντίας τοις Βενετίας και με τοις αρχοντές τους, μεγάλους ται και μικρούς, έποιήσαμεν τελίαν αγάπην και αδιάλεφτον, ήσην και καλήν, τοις θαλλάσου και τοις στερεάς, όμιος και με τα κάστρι του, χώρες του και καστέλια και νισία και με όλους τοις τόπους όπου όρρήζη ή εκλαμπροτάτη μεγάλη Αϋθεντία τοις Βενετίας και με τοις αρχοντάς τους, έντοπίους και ήκίους του όπου είναι όρισμένοι και δουλομένοι εις την Αϋθεντίαν τοις Βενετίας, εις όσα κάστρι και καστέλια, όμιος και χώρες και νισία και τόποι όπιοι σικόνουν τώ φλάμουλον του Αγίου Μάρκου και όσι τώ θέλουν σικώνην από τόρι και όμπρός, και εις τα πράγματα όπου κρατουν την σήμερον ήμέραν, και όσα θέλουν έχην εις το έρχώμενον τώ εκλαμπρότατον κουμούνιον τοις μεγάλης Αϋθεντίας τοις Βενετίας, και κανοις από τοις ήκίους μου και ανθρώπους μου και μέλην άδουλοθουν εις έμας, να μηδεν ποιήσουν καμίαν ζημίαν, ουδέ να τώ βάλο εις τον λογικόν μου, ουδέ να τώ στέρξο ότι να γένοι καμίαν ζημίαν, ουδέ να δωθη έμποδος δια όρησμου τοις μεγάλης μου Αϋθεντίας, και δια καμίαν άφορμήν κανής κακός άνθρωπος τοις Αϋθεντίας μου όπου είναι δουλομένος εις έμας, να ποιήσουν καμίαν ζημίαν, ήται έμποδος εις τώ άνοθεν γεγραμένον κουμούνιον τοις Βενετίας, και δια τούτω να έλθη ένθημήσεις ήται λόγος προς την Αϋθεντίαν μου, να τον πεδεύσο πρεπουμέως, καθώς είναι τώ σφάλμα του, δια να δλέπουν ή έτεροι να προσέχουν, να μηδεν ποιήσουν ζημίαν και εκποδον πός τώ εκλαμπρότατον κουμούνιον της Βενετίας και, αν εγώ ο Αϋθέντοις ουδέν τον πεδεύσο πρεπουμένος, να έχη θέλημαν τώ εκλαμπρότατον κουμούνιον τοις Βενετίας να δλάψουν κοινός, όπου είναι αρχή του κακού, και να ήναι παιδεμένοι, και ποιήσι διώρθωσιν εις αυτούς, όμιος να ποιήσει και τώ εκλαμπρότατον και ένδοξότατον κουμούνιον τοις μεγάλης Αϋθεντίας τοις Βενετίας προς την μεγάλην μου Αϋθεντίαν και εις τοις τόπους μου, και ο δια καμίας άφορμής να έβρεθη άνθρωπος ήται άνθρωποι όπου ποιήσουν επιβουλίαν ήται δημηγεροίαν εις την Μεγάλην Αϋθεντίαν τοις Βενετίας, δια να δώση κάστρον ήται καστέλην ήται χώραν ήται χωρίον ήται νησίον ήται κανέναν τόμπον εις την Αϋθεντίαν μου, ήται άλλον άνθρωπον τοις Αϋθεντίας μου, από τοις εδικούς μου και δουλομένους μου, να όρήση ή Αϋθεντία μου να γηρηστουν και να δοθουν όπισθεν, και τα πράγματα όπου θέλουν έπαρθη από την σήμερον ήμέραν, να όρήσω και να γηρηστουν όσα και άκέραια (=cum integritate) τον μπατέραν μου τον δούκαν και τώ εκλαμπρότατον

κουμούνιον τοῖς μεγάλῃς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας, ὁμῖος νὰ ποιῆ καὶ ὁ ἐκλαμπρότατος πατέρας τοῖς Αὔθεντίας μου, ὁ δοῦκας καὶ τὸ μέγα κουμούνιον τοῖς Βενετίας. Ἄκώμιοι ἄνθρωπος ὅπου ἔναι δουλομένος τοῖς Αὔθεντίας μου καὶ νὰ ἐφηγγεν ὁ διὰ κλεψίαν, ἦται ἐποιδούλιος καὶ νὰ ἐπύρεν πράγματα τὸν Μουσουλμάνον καὶ νὰ ἐφηγγεν εἰς τὸν τόμπον τοῖς Βενετίας καὶ νὰ ἐβρέθησαν, νὰ γηρήσουν τὸν ἄνθρωπον σὺν τὰ πράγματα ὁμῖος καὶ ἡ μεγάλι μου Αὔθεντία πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον πατέρα τοῖς Αὔθεντίας μου τὸν δοῦκαν καὶ εἰς τὸ κουμούνιον τοῖς μεγάλῃς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας. Ὅλλοι πραγματεφτάδες ἄνθρωποι καὶ δουλομένοι τοῖς Βενετίας μετὰ τὸν πραγμάτων αὐτῶν καὶ με ἦτοι ἔχουν, καὶ μετ' αὐτῶν καράδια, κώκες, ἦται ξύλλα, μεγάλλα καὶ μικρά, νὰ ἔχουν ἄδιαν νὰ ἐμπέουν καὶ νὰ σεγένουν καὶ νὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ πουλούσῃν (sic) εἰς τοὺς τόπους τῆς Αὔθεντίας μου, ὅσες φορὲς θέλουν, καὶ τοὺς ἐδικούς μας ἄνθρώπους, οἰκίους καὶ δουλομένους τοῖς Αὔθεντίας μου, καθὼς ἦτον σινίθια τῆς προῖς (sic) καὶ καλλαῖς καὶ θεβέας ἀγάπης, νὰ ἦναι φυλλαμένοι τοῖς στερεᾶς καὶ θαλλάσου, ὅση τὸν σινίθια, ὀμπρὸς εἰς τὸν κερὸν τοῦ πατρός μου. Ὅμῖος νὰ ποιήσσοι καὶ ὁ ἐκλαμπρότατος πατέρας τοῖς Αὔθεντίας μου, μήτε ὡ κουμούνιον τοῖς μεγάλῃς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας τὰ κάτεργα καὶ ἄλλας κιματομένες (sic) ὅπου σεγένουν ἄπε τὴν Καλιούπολι, καὶ ἀπὸ ἄλους τόπους τῆς Αὔθεντίας μου, καὶ ἐκεῖνας ὅπου νὰ βρεθοῦν ἔξο ἄπε τὸ Στενόν, νὰ σεγένῃ τὸ σινίθιον, ὅσαυτον παρὰ τὰς ἀρχάς. Ὁ δοῦκας τοῖς Ἀξίας [=Naxo], ὁμῖος καὶ οἱ ἀδελφοὶ του, καλὴ ἄρχοντες, καὶ οἱ ἄνθρωποι τους με τοὺς (aceste două cuvinte de două ori) τόπους τον καὶ με ἦτοι ἔχουν καὶ με τὰ καράδια καὶ κάτεργα καὶ ἄλλας καὶ πράγματα καὶ με ἦτοι ἔχουν, νὰ ἦναι εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ νὰ μὴν ἦναι κρατούμενοι ἦται χαράτζην ἦται δουλοσίαν καμῖαν πρὸς τὴν Αὔθεντίαν μου, ἀμὴ νὰ ἦναι εἰς τὴν δουλοσίην τοῖς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας, ὅς καθὼς ἦτον καὶ πρόην, καὶ νὰ περνοῦν ὡς ἄνθρωποι τοῖς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας. Ὅσα κάτεργα ἢ καράδια, κώκες, ξύλλας μεγάλας καὶ μικρὰς τοῖς Αὔθεντίας μου πραγματεφτάδικες ὅπου σεγένουν ἔξο ἀπὸ τὸ στενόν τοῖς Καλιουπόλεως καὶ ἀπὸ ἄλον τόμπον τοῖς Αὔθεντίας μου, ὅπουθεν εὔρεθοῦν, νὰ ἔχουν ἀπὸ τοὺς Βενετικούς καλὴν σιντροφίαν καὶ ἀγάπην, ὁμῖως καὶ τῶν Βενετικῶν, ὅπουθεν εὔρεθοῦν καὶ ὅπουθεν ὀρήξῃ ἢ Αὔθεντίαν μου, τῆς στερεᾶς καὶ τοῖς θαλλάσου, νὰ ἦναι φυλλαμένοι τὸ ὅμιον, καὶ χρεοστοῦν νὰ δώσουν τὴν Αὔθεντίαν μου ὁ διὰ τὴν Ἐπακτον [=Nepanto, Lepanto] τὸν χρόνον ἀπὸ τὸν μῆας τοῦ φρουρίου τὸ πεταγμένον χαράτζην, ἦγουν φλουρία ἑκατὸν χρυσά, ἀπὸ τὸν ἐσόδων τὸν Ἐπακτον, ὅς καθὼς ἔδιδαν τὸν πατέρα μου, καὶ ὁ διὰ τὰ κάστρα ὅπου κρατοῦν εἰς τὸ σήνορον τοῖς Αὔθεντίας μου, εἰς τὴν Ἀρβανιτίαν, εἰς τὸν τόπον τοῦ Μπάλας, Σκουτάρην, Ἀλέσιον, Ἐδρίβαστον (=Drivasto), ὁ διὰ τὰ ὅπια ἔδιδαν τὸν πατέρα μου φλουρία διακόσια, καὶ ἐπύρασῃν ἄπε τὰ χέρια τοῖς Αὔθεντίας τὸ Δρήβαστον, νὰ χρεοστοῦν νὰ δώσουν, ὁ διὰ τὸ Σκουτάρην καὶ Ἀλέσιον νὰ χρεοστοῦν φλουρία ἑκατὸν τριάντα ἔξι εἰς ὅλον ὁμοῦ, πάσα χρόνον τὸν μῆνα τοῦ Φεβρουαρίου, νὰ ἔναι κρατιμένος ὁ μπαήλος ὅπου ἔναι εἰς τὴν Μπόλι νὰ ἀποστέλλῃ τὴν Αὔθεντίαν

μου φλουρία διακόσια τριάντα ἔξη. Ὅμιος ἄλλοι ἢ πραγματεφταδες ἢ βενετικοὶ καὶ ὁποῦ λέγεται Βενετικός καὶ ἔναι εἰς σόλον τὸν τόπον τῆς Αὔθεντίας μου, ὁποῦ ἡστέκου, καὶ ὁποῦ ἠπάη, καὶ ὁποῦ ἔρχωνται, καὶ ἐγκατόθησαν με Μουσουλιμάνους, νὰ ἀγοράσουν, ἦται νὰ πουλίσουν, καὶ νὰ τζακίσστην τινας, ἦται νὰ ποιήσεν ἄλλην κλεψίαν, νὰ μηδὲν ἔνε κρατιμένος, ἦται ἐμποδησιμένος ἕνας διὰ τὸν ἄλλον. Ὅμιος καὶ ἡ ἔδοικι ἐμοῦ ἢ πραγματεφτάδες εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Ἀκόμοι ὁ διὰ καμίαν ἀφορμὴν σκλάβος ἦται σκλαβία τῶν Βενετικῶν, ὁ διὰ πᾶσαν ἀφορμὴν ὁποῦ νὰ ἔναι νὰ ἐβρεθῆ εἰς τὸν τόπον τοῖς Αὔθεντίας μου, ἦται νὰ ἔφηγαν, ἦται νὰ τοὺς ἔκλεψαν οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ ἦναι δουλόμενοι τοῖς Αὔθεντίας μου, καὶ νὰ ἔγινε Μουσουλιμάνοι, νὰ τοὺς δίδοι ἡ Αὔθεντία μου, ἦται εἰς σκλάβον, ἦται εἰς σκλάβαν, εἰς πᾶσα ἄνθρωπον, ἄσπρα χίλια τοῦ τόπου τοῖς Αὔθεντίας μου. Ἡ δὲ ἦναι χριστιανοί, νὰ τοὺς γιρίζω χόρης λόγου τηνὸς ἦται καμίαν ζημίαν, ὁσαύτος καὶ ἡ Βενετοῖκοι πρὸς τὴν Αὔθεντίαν μου. Τῷ λυπὸν τὰ πράγματα ὁποῦ μας ἐφάνησαν νὰ γράψωμεν καὶ νὰ ποιήσωμεν, ὁσαύτος ἐγράψαμεν καὶ ἐτελιόσαμεν, καὶ δι' αὐτὰ ἔλλα τὰ ἄνοθεν γεγραμμένα, ὅσα ἔχωμεν γραμμένας καὶ ὀμνημένους, ἐβεβεόσαμεν καὶ ἐστίλαμεν καὶ ἐτάξαμεν νὰ κρατοῦμεν καὶ νὰ στέργομεν, νὰ κρατοῦμεν στερεά, ποιστὰ καὶ ἀληθινά, καὶ ὁ διὰ τοὺς ὄρκους τοὺς ἄνοθεν γεγραμμένους, ὁποῖοι ἔγιναν εἰς ἐτοῦτο τῷ ἐγράψαμεν, θέλομεν νὰ ἔχωμεν βεβεομένον καὶ στερητόν, μπάντοτε ὅσται νὰ τῷ ἔχη φυλαγμένον καὶ στερεδὸν ὁ πατέρας τοῖς Αὔθεντίας μου, ὁ δοῦκας, με τῷ ἐκλαμπρότατου κουμούνιον τοῖς Αὔθεντίας τοῖς Βενετίας καὶ με τοὺς ἄρχοντας αὐτοῖς, ἔλον ἐκίνο ὁποῦ ἔναι ἀπάνο γεγραμμένον καὶ ὀμνιομένον, ὁσαύτος θέλη ἔχην στερεδὸν ἢ Αὔθεντία μου τὸν ὄρκο[ν] μου, οἷσος ὅτι ἔνε γεγραμμένον καὶ ὀμνημένον. Διὰ τούτω γέγονεν ὁ παροῦσα γραφὴ ἐν αἴτοι *ς'τφ Ἐ'τφ ν'τφ δ'τφ, ἰνδικτιῶνος θ', καὶ τοῦ Χριστῷ (sic) ἢ γενήσεως ἔτη α υ μ ς', μηνὶ Φευρουαρίῳ κγ'τι, ἡμέρα δ'τη, εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν.

(Veneția, *Archivio di Stato, Pacta secreta*, seria 2, No. 230; traducerea venețiană oficială, in *Notes et extraits*, II, p. 210 și urm.)

2.

Adaugem și această carte de chemare a lui Mohammed al II-lea pentru niște nobili greci, cu jurământ de asigurare.

Τοῦ Μεγάλου Αὔθεντὸς καὶ Μεγάλου Ἀμηρὰ Σουλτὰν Μουχαμὲθ πρὸς τοὺς κατὰ πάντα ἡμετέρους τῆς Αὔθεντίας μου ἄρχοντας. Ἐν μπρώτοις ἄρχον κὺρ Σφαντζῆς με ἄλλους τοὺς ἐδικούς του, καὶ κὺρ Μανουῆλ Ἐραοῦλ με ἄλλους τοὺς ἐδικούς του καὶ κὺρ Σοφιανὸς με ἄλλους τοὺς ἐδικούς του, καὶ Λάσκαρις κὺρ Δημήτριος με ἄλλους τοὺς ἐδικούς του, καὶ Διπλοδαττζέι, Καθάκίοι, Παγομενέοι, Φραγκοπουλεῖ καὶ Σγουρομαλαίοι καὶ Μαυρόπαπας καὶ Φιλανθρωπηνέους καὶ Πετρωμπουεῖ καὶ εἰς ὅσοι ἄλλοι θελήσουν ν' ἀρθοῦν, ἄλλους χαιρετᾶ σας ἡ Αὔθεντία μου. Νὰ ἐγνωρίσετε τὸ πῶς ἦλθε ἐδῶ ὁ τημιμένος μου ἀγᾶς ὁ Χασαμπέις καὶ ἀνέφερεν τῆς Αὔθεντίας μου τὸ πῶς θέλετε νὰρθῆτε νὰ ἦστε ἐδικεῖ μου: εἰς τοῦτο γυρεύετε ὀρισμὸν τῆς Αὔθεν

26 dec

τίας μου. Εἰς τούτω στέλνω σας τὸν αὐτὸν μου ὄρισμὸν καὶ ὀμνύω (1) σας εἰς τὸν μέγαν μας προφήτην τὸν Μουάμεθ, τὸν πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μας μουσάφια καὶ εἰς τὰς ριθ' χιλιάδας προφήτας μας καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπου ζῶνομε, καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πατρὸς μου τοῦ χοδοβεδικιάρε ὅτι ἀπὸ τὰ πράγματά σας καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ σας καὶ ἀπὸ τὰ κεφάλια σας καὶ ἀπὸ πᾶσα σας πρᾶγμα τίποτα νὰ μὴν... (sic; probabil: μηδὲν) σας ἐγκίσω, ἀμηνά σας ἀναπαύσω, νὰ ἴσθαι κάλιονπαρ' οὐ πρώιν. Καὶ διὰ τὸ ἀξιόπι[στον] ἐδώθι ὁ αὐτὸς μου ὄρισμὸς καὶ ἐπεκηρώθη, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. Μηγὶ Δεκεμβρίῳ κς', ἔνδον Κωνσταντινουπόλεως.

(După originalul din Viena, în Hammer, l. c., I, p. 543, și, după original, în Miklosich și Müller, l. c., p. 290, no. VII.)

Al Marelui Domn și Marelui Emir Sultan Mohammed către cei întru toate ai noștri domni ai Domniei Mele, întâiu dumnealui Sphantzes cu toți ai lui și dumnealui Manuil Raül cu toți ai lui și dumnealui Sophianos cu toți ai lui și dumnealui Laskaris Dimitrie cu toți ai lui și Diplobatazii, Cabakii, Pagomenii, Francopolii și Sguramalii și Mauropapas și Philanthropinii și Petrobuii (neamul lui Petru Bua, Albanezi) și către toți câți vor mai veni, pe toți îi salută Domnia Mea. Să știți cum că a venit aici einstitutul meu Agă Hasan-beiu și a adus Domniei Mele cum că voiți să veniți pentru a fi supușii miei: pentru aceea cereți hotărîrea Domniei Mele. Pentru aceasta vă trimet această poruncă a mea, și vă jur pe marele nostru Prooroc Mohammed, în care credem noi, Musulmanii, și pe cele șapte versiuni ale Coranului, și pe cei 124 de mii de prooroci ai noștri și pe spada cu care mă încing și pe sufletul părintelui meu, Stăpânul (khodavendikiar), că, din lucrurile voastre și din copiii voștri și din capetele voastre și din lucrurile voastre nu voi lua nimic, ci vă voi odihni, ca să fiți mai bine ca înainte. Și pentru credință s'a dat această poruncă a mea și s'a întărit, după cum mai sus s'a scris.

In luna lui Decemvrie 26, la Constantinopol.

3.

Dăm acum după Hurmuzaki, II², p. 671, no. DXIV, traducerea ordinului lui Mohammed al II-lea pentru Moldova, care i se închinase la 1456. Originalul turcesc l-a găsit de curând d-l I. Bogdan:

(Turaua.)

Dela Marele Domn și Marele Emir (αμνιρε) Sultan Mehmed-beg, nobilului și înțeleptului și vrednicului de orice cinste și laudă Io Petru, Voevod și Domn al Morovlahiei (μοροβλαχιε) (2), iubitului creștin (χριστινινα), sănătate

(1) Edițiile: ὀμνέγω.

(2) A scris deci un Dalmatin, care pronunță italienește Morovlahia.

Nobleței Tale. Ai trimes solul (поклисаря, ἀποκρισιάρης) tău și al boierilor, pe Mihul Logofătul, și prin el cuvintele Domniei Tale, din cari se vede că vei răspunde haraciu (харач), două mii de galbeni de aur, Domniei Mele în fiecare an. Drept aceea să fie pace desăvârșit, și sorocul lui [haraciului] să fie la trei luni. Dacă se va da la acel capăt, să fie pace desăvârșit cu Domnia Mea, iar, de nu se va da, ce va fi, știți. Și Dumnezeu să te bucure. In luna lui Octomvrie 5, la Sarhanbeglie.

E sigur deci că, la întoarcerea dela Belgrad, unde nu izbutise, Mohammed, învins și rănit, primi supunerea Moldovei pe care o ceruse la plecare. Ce a îndemnat pe Petru Vodă a o face, nu e locul să discutăm aici. Amintim însă că tot în Iunie el jurase credința Polonilor și că încercase astfel a se întări în contra Ungariei lui Hunyady, dușmanul lui Mohammed (1). *Legătura cu Sultanul n'a fost deci impusă numai de acesta, ci căutată și de Domn, pentru nevoile situației sale.* A plăti tributul după înfrângerea Sultanului, însemnă altceva decât a-l oferi, după cerere, înainte de această înfrângere, când plecă o puternică oaste, a cărei destinație nu eră sigur cunoscută.

Credeam (2) că Sarhan-beglie, reședința begului de Sarukhan sau de Magnesia, e în Asia (editorul actului căută un palat în Constantinopol). Astăzi pot spune unde se află această localitate. In ziarul său militar din epoca împresurării Vienei, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, dragoman al Impărăției otomane, pomenește ca popas după Filipopol și Bazargic, în calea spre munții Despoto-dagh, Σερκαρπεϊλί, «departe de Bazargic 4 ceasuri», nu departe de râul Marița (3). Cu alt prilej, un popas sub munții Despoto-dagh se face la două ceasuri de Σαρκάν-μπεργλί (4).

Dar avem și descrierea locului în Girard Cornel Driesch, *Historia magnae legationis caesareae*, Viena 1721, I, p. 241: „Serhanwegi autem ardearum albarum ingentem multitudinem, hirundines sine numero, quae ipsum quoque aerem, utut serenus erat, eo die quo pergebant, volatu suo obnubilabant. In hac planitie quae Serhanwegum patet, rivus occurrit, cancris plenissimus, Hebro vectigales undas ferens». Deci râu cu mulți raci, cocori și rândunele, câmp întins. Numele de Sarkhan-beglie se explică prin aceea că după

(1) V. și *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 106—7.

(2) *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, p. 53. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 120, nota 1.

(3) Hurmuzaki, XIII, p. 5.

(4) *Ibid.*, p. 23.

cucerirea de tatăl său a părților dela Filipopol, Sultanul Baieziid I-iu aduse coloni turcomani tocmai din acele părți aziatice, dela Menmen (Mainomenos)(1)

IV.

1.

Tratatul lui Murad I-iu cu Genova (8 Iulie 1387).

In nomine Domini, amen. Magnificus et potens dominus, dominus Moratibei, magnus armiratus et dominus armiratorum Turchie, ex una parte, et nobiles prudentes viri Gentillis de Grimaldis et Ianonus de Boscho, ambasiatores, syndici et procuratores Incliti communis Ianue ex altera parte, habentes ad infrascripta sufficiens mandatum, ex forma instrumenti publici scripti manu Petri de Bargallio notarii et Communis Ianue canzellarii, millesimo trecentesimo octuagesimo septimo, die secunda marcii, omni modo, via, iure et forma quibus melius potuerunt, ratificaverunt, aprobaverunt et confirmaverunt omnia pacta, convenciones et promissiones factas et facta, tam inter ipsum Magnificum dominum Moratibei, quam inter recolendam memoriam Magnifici domini domini Orchani, patris sui, ex una parte, et Illustrem Commune Ianue ex altera, renunciantes dicte partes, dictis nominibus, exceptioni compositionis pactorum et promissionis non factorum, rei sic ut supra et infra non geste vel sic non se habentis, doli mali metus in factum, actioni, conditioni sine causa vel ex iniusta causa, et omni alii iuri, promittentes dicte partes, dictis nominibus, sibi invicem et vicissim, solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, ipsa pacta, convenciones et promissiones de cetero observare, et contra ipsa vel aliqua ipsorum non facere vel venire aliqua occasione, ratione vel causa que dici vel excogitari possit de iure vel de facto.

Insuper etiam promiserunt dicti ambasiatores, nomine et vice communis Ianue, facere et curare ita et sic, quod commerciarum Peyre et collectores tolte censarie restitutionem facient prefato domino Moratibey de omnibus quantitibus pecuniarum habitis et receptis a Iohanne de Melode, burgense Peyre, pro rebus et mercibus emptis et venditis in Peira ipsius domini Moratibei, tempore quo ipse Iohannes faciebat facta ipsius domini Moratibei, salvo de caratis octo pro quolibet centenariorum yperperorum solutorum censariis seu collectoribus dicte tolte censarie.

Item promiserunt dicti ambasiatores quod Saraceni districtuales (2) dicti

(1) V. Hammer, ed. in patru volume, I, p. 206; Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, pp. 212-3.

(2) Subașii.

Magnifici domini Moratibei de cetero non solvent in Peira aliquod comerchium Ianuensibus de aliquibus rebus et mercibus portandis in Peiram, vel extrahendis per dictos Saracenos vel aliquos ipsorum.

Item promisserunt predicti ambasiatores quod Saraceni districtuales predicti domini Moratibei non solvent in Peyra, de rebus et mercibus suis, emendis vel vendendis, censariis et collectoribus tolte censarie, quam carati octo pro quolibet centenario yperperorum. Versa vice ipse Magnus dominus Moratibei, acetans predicta omnia et singula, promisit dictis ambasiatoribus, recipientibus nomine et vice prefacti Communis Ianue, facere et curare ita et sic cum effectu, quod Ianuenses de cetero in toto territorio suo stabunt, manebunt et transitum facient salvi et securi, et ibi negotiari et mercari poterunt, emendo et vendendo omnes merces quas voluerint pro suo libito, voluntate, absque eo quod deinceps possent aliququaliter impediri, aggravari vel molestari, solvendo comerchium dicti Magnifici domini Moratibei solitum et consuetum solvi, iuxta formam conventionum antiquarum. Et ultra promisit prefatus dominus armiratus facere et curare ita et sic, quod omnia et singula navigia Ianuensium, et qui pro Ianuensibus tractantur et reputantur, poterunt in toto territorio suo victualibus honerari, solvendo dicto Magnifico domino Moratibei, vel factoribus suis, pro quolibet modio Romanie grani, ordeï, millii et aliorum leguminum illud quod solvent Saraceni, Greci, Veneti et alii qui minus solvunt.

Que omnia et singula supradicta dicte partes, dictis nominibus, promiserunt sibi invicem et vicissim, et una pars alteri et altera uni, et ad maiorem cautellam premissorum iuraverunt ad sancta Dei evangelia, corporaliter tactis Scripturis: videlicet dicti ambasiatores dictis nominibus, et ipse Magnificus dominus Moratibei secundum morem et consuetudinem Saracenorum, attendere, complere et observare, et contra non facere vel venire de iure vel de facto, aliqua occasione, racione vel causa que dici vel excogitari posset, sub pena dupli eius et totius de quo fuerit contractum vel ut supra non observaretur, rattis manentibus omnibus et singulis supradictis, et sub ypotheca et obligatione omnium bonorum suorum dictis nominibus habitorem vel habendorum, illa tamen que obligari non prohibentur secundum formam capitulorum et ordinamentorum dicti Communis. Acto in presenti contractu et qualibet parte ipsius quod ipsi ambasiatores dictis nominibus teneantur facere et curare ita et sic, quod Potestas Peire et eius Consilium iurahunnt attendere et observare omnia et singula supradicta.

Item fuit actum in presenti contractu, inter prefactos contrahentes, dictis nominibus, quod, in quantum in Peiram sclavus aliquis, ex illis pre-factorum domini vel subdictorum ipsius, fugam eriperet, quod quilibet habitator Peire et burgorum ad manus cuius dictum tallem sclavum perve-

nerit, teneatur dictum tallem sclavum presentare domino Potestati Peire qui nunc est, vel pro tempore fuerit, sub pena solvendi pretium dicti sclavi domino suo, et ultra yperperos centum ad sagium Peire Comuni Ianue in Peira, sive massariis stipulantibus nomine et vice dicti Communis, et quod de predictis fieri debeat proclamationem et ordinem in dicta terra Peire. Et e converso prefectus dominus Moratibei promissit et solempniter convenit dictis ambasiatoribus, dictis nominibus stipulantibus et recipientibus nomine et vice Communis Ianue, facere et curare sic et taliter cum effectu, quod omnes sclavi Ianuensium fugientes a dominis suis in Turchiam vel Greciam restituentur libere prefectis dominis suis, nulla conditione interveniente, — salvo et specialiter reservato si tallis sclavus vel sclava sic fugientes, ut supra, essent vel esset Saracenos vel Saracenas, quod tunc et eo casu prefectus dominus nil ad aliud teneatur quam ad solutionem et satisfactionem veri et iusti pretii dicti tallis sclavi, cogniti Saraceni.

Mandantes mihi, Quilico de Tadeis, notario infrascripto, ut de predictis conficere debeam presens publicum instrumentum in testimonium premisorum. Actum in Turchia, în quodam cassalle dicto Mallaina, in cortillio domus habitationis personaliter prefecti domini, anno dominice Nativitatis millesimo trecentesimo octuagessimo septimo, indictione nona secundum cursum Ianue, die octava iunii, hora paullo post vespervas; presentibus testibus Bartholomeo de Lamgascho, burgensi Peire, interprete de lingua grecha in latinam presentis instrumenti, Iohanne de Draperis, Dario Spinulla, Antonio de Mentono, burgensibus Peire, et Angelino de Saulo, cive Ianue, nec non Cassano-Bassa et Tomortassio (1), Saracenis, baronibus dicti domini, ad predicta vocatis et specialiter rogatis.

† Ego, Quilicus de Thadeis, imperiali auctoritate notarius, predictis omnibus et singulis interfui, et rogatus scripsi, licet, occupatus meis variis negotiis, per alium exharari fecerim.

(După originalul în arhivele Genovei și după *Notices et extraits*, XI, p. 59 și urm., tipărit și de Belgrano, în *Atti della società ligure di storia patria*, XIII, pp. 146—9.)

E de observat că acest dintâiu tratat turcesc, cunoscut până acum — al lui Urkhan s'a pierdut — a fost și el redactat *întâiu în grecește*, de unde e apoi tradus de Bartolomeiu de Langasco. Forma primitivă, greacă, eră, de sigur, asemenea cu a tratatelor din 1446 și 1453. Prefacerea în limba latină se face cu *formulele genoveze*, fiind o prelucrare, și pentru motive de Stat s'a înlocuit atunci forma de *privilegiu*, pe care o au toate actele Sultanilor cu vecinii, prin aceea a unui *act făcut în numele amânduror*

(1) Hasan Paşa—Vizirul—și Timurtaş.

părților. Cât privește «Mallaina», în Asia («Turchia»), unde s'a dat actul, e, de sigur, Melangeia Grecilor, pe care Hammer o identifică însă cu Bilegic, cunoscutul castel al celor dintâi Sultani din seminția lui Osman, care e însă, de fapt, Belokoma (1).

2.

**Tratatul Sultanului Suliman I-ii cu Bizanțul și Liga creștină
(înainte de 3 Iunie 1403) (2).**

Copia pactorum pacis facte cum domino Musulman Zalabi, scripte in ydiomate turcho e signate signo suo et suorum baronum, reformata per ser Petrum Geno.

In nomine di Dio verasio. Mi che sum Musulman Zalabi, soldan, fio del Gran Soldan Baysit Imperador. Da può che lo Gran Imperador Caloiani Imperador di Griesi, mio pare, Paleologo, Imperador, e lo Imperio de Costantinopoli fò contenti quelli e mi cum lo comandamento del nostro Signor Dio et etiandio cum li grandi comuni insembre: Rodo cum lo so Hospital, Venetia, Çenoa cum l'isola di Sio e lo ducha de Nicxia, cum tute le terre et isole che sum ali suo luogi e suo cose del Mar da Basso e del Mar Mazor, et infra terra delo Imperador, cum tuti i luogi che lo habia, e de la liga che sè in so compagnia, havemo zurado et havemo fato verasia paxe cum bona voluntade e dreta, adeso, cum la voluntade de Miser Domenedio. Io zuro per quello che hà fatto lo cielo e la terra et per lo mio Mamometo Mustafà (3), e per le mie vij musafi e per lo mio altissimo grande Profeta che nui credemo, e per l'anema de mio avo, e per la testa de mio pare Soldan et per l'anema mia, cum tuti questi hò fatto paxie, cum li mie baroni e cum tuti li mie suditi et homenj io hò fatto questa paxe, e ancora cum tuto lo paise che Dio me darà, s'il vegnisse altri Signori, mie suzeti, cum mio pare lo Imperador e cum lo Imperio di Griesi e cum la compagnia deli comunj, li castellj e terre de lo Imperador e dele convicine et cum li luogi e isole e casalj che sum a lo Mar de Basso e a lo Mar Mazor et infra terra havemo fatto la paxe, fin'a che seremo vivi, e li fiuolj de nostri fiuolj, e che li nostri fiuolj sia cum lor in bona paxe.

A mio pare Imperador de Griesi e a lo Imperio di Constantinopoli io hò dado Salonichi cum la Calamarea, cum tute le lor pertinentie, como havemo parlado, e dalo Galicho fino lo Paravardaro (4) et fina ala marina, franco e libero, et hò dado

(1) Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 154.

(2) V. Hopf, *Insel Andros* (este și o traducere greacă, la această dată).

(3) Greșeală de traducere: e vorba de «musafi» ca mai sus, versiunile Coranului.

(4) Teritoriul de lângă Vardar. «Calamarea» pare a fi în legătură cu *καλαμάρι*, un fel de sepie (acesta fiind aspectul Chalcidiceii). Γαλλικό e râul de lângă Salonic.

Salonichi cum lo so cula (1), e quello che li dava a mio pare (2), io lo dono; e hò li dado dalo Panido fina in Mesembria, e la Palateoria insembre (3), et le suo castelle, e saline, et con tute le lor pertinentie, io le hò dade senza alcuni tributi a mio pare lo Imperador et a lo Imperio di Griesi. Et in quele contrade tuti quelj Turchi che habia possession, io li die cazar via de là, et in questi luogi tuti quelli, sì Griesi como Turchi, che habia comprado alguna cossa per la soa moneda, che li sia so. Et hò dado Constantinopoli cum tute suo confine franche senza alcun tributo, de la Parapolia (4) fino al Panido, et in questi luogi che hò dado al[a] Imperador, che'l possa murar castelli et ogni forteza onde li plaxe, a tuto so plaser. Item in Turchia quei castelli che tegniva lo Imperador, tuti li hò dadi. Item, s'il serà alguna novitade de Tamberlan, io ve darò le mie galie quante haverò, marinari a vegnir in Constantinopoli ale mie spexe, sì lo haverà bisogno. Item per contra Salonichi io li hò dado el Scopelo, el Sciato et lo Sciro, et hò li dado fina X novembre in quà lo trabuto deli diti luogi. Item tutti li homenj de Constantinopoli che sum insidi, possa tornar senza algum impazo in le lor caxe. Item tute cosse e diferencie passade dal tempo de mio avo et de mio pare in quà, sia lasade et asolte, e non se debbia cercar, salvo si algun debitor special dovesse dar un ad j^o altro, che lo i sia fato rasion.

Item lo fio de Lazaro lo teren so che lo haveva in lo tempo de mio pare, che lo non i se dia briga, et debia dar lo trabuto che lo dava per avanti a mio pare, et mandar la so zente a l'oste como lo iera usado, et, si cum la soa persona el voia (5) vegnir, che 'l possa vegnir seguramente, e, quando lo non voia, che lo manda la soa zente. Et, in caso che lo vegnisse cum la soa hoste, che lo non habia dano de algun membro de la soa persona, ni de la soa zente, et mandaròlo san e salvo cum la soa zente, che da mi non haverà alcun dano.

Item che tuti li Franchi, Venicianj, Cenovesi, de Ruodo, Griesi e tuti i Franchi, tuti i mercadanti possa vegnir alo mio paise. E, si Dio mi darà etiamdio altro paise per mar et per terra, che algun non habia dano. E che quello che iera usanza di pagar per avanti, che i paga senza altra greveza. Item, si algun mercadante fesse algun fallo, che algun altro mercadante non debbia portar pena, salvo quello proprio che haverà fatto lo mal. Item, alo mio paise et luogi si algun navilio se rompesse, che tuto quello che scapolasse, sì haver, como persone, sia scapolo et reso. Item tute le scale che hò, sia averte (6), e che, quanto gran che li vorà, e li possa tuor,

(1) Culă, cetate. (2) Haraciul.

(2) Παρά τήν ὄραν, litoralul.

(3) Παρά πόλιν, lângă oraș, teritoriul din jur.

(4) Voglia.

(5) Aperte.

e che le mie comercieri non li dia briga, e che in tuti li luogi onde eli vuol, i possa prender, et per lo commercio di cadaum mōzo de Costantinopoli debia pagar yperper' uno. Item che algun mio navilio che vuoga remi non possa insir fuora de le boche, ni de sora, ni de soto, senza parola delo Imperador et de tuta la liga, e, si per aventura algun insisse et fosse trovado, et fosseli fato dano, che eli se ne habia lo dano, e che la paxe romagna semper ferma. Item li amaloti de Constantinopoli tuti che è in le mie preson, over in man de li mie baroni, over che sia in li feri, over che habia li ferri al colo, che se truova apreso de mi, che io li debia lasar andar. Item che li prisioni de Çenovesi che sia in mi, et in le mie prison, over in le mie baroni, si li se truova, che le deba lasar, et, onde i truova algun Çenovese prison, che io el debia lasar. Item, si algun sclavo scampasse dei Çenovesi, e fosse ben Musulman, che io lo debia dar, cum questo pato che, dapuò che fò la rota del Tamberlan, tuti quelli mie che se trovasse in le lor man, che eli sia lasadi. Item dele prison di Syo che li debia dar XXV amaloti.

Item li castelli che hà Çenovesi in lo Mar Mazar, che eli non sia tegnudi de pagar trabuto. Item quelli 500 ducati che dava quelli de Sio al signor de Alto Luogo, che li non debia pagar niente.

Item de le confine de Veneciani, si lo i fosse preso terreni, castelli, casali, ni alguna cossa de le suo confine, che io le debia render, e darli Sitines. Item per contra l'isola di Negroponte, su la terra ferma li don' infra terra mia cinque, e, si in questi fosse saline ni scala, chel sia mio, e, si'l fosse tolto intrato gran del mio paese senza pagar el mio commercio, che quelli suo che lo trazesse, sia castigadi. Item chel marchee dela Bondeniza non sia tegnudo altro salvo quello iera tegnudo per avanti a mio pare. Item che, si nesum sclavo ni servo vegnisse a scampar ali lor luogi, che eli me li debia dar, e, per simel, si algun lor schiavo ni servo scampasse ali mie luogi, che sia tegnudo doverlili dar. Item che quello che dava Nicsio (1) et Alto Luogo et la Palatia, goè ducati 1j^c, che eli non debbia dar niente. Item deli amaloti de Venecianj li darò V^c amaloti, qual che eli vorà, cum questo pato, che eli me renda tuti li Turchi che eli haverà. Item de lo trabuto de Foia Nuova laso ducati V^c. Item, si alguna casion intravegnisse, o de sangue, o de parole, o per che altro muodo se fosse, che la paxe non se rompa, ma remagna ferma, e che quelle devision che fosse, se debia acordar amicabelmente entro mezane persone.

Item la Salona, cum quele confine che manzava la contessa (2), le hò dade alo Hospedal de Ruodo franche et libere.

(1) Naxos.

(2) E vorba de contesa Maria, fiica Elenei. V. William Miller, *The Latins in the Levant*, Londra 1908, pp. 323-4, 346-7, 369, 418.

(Veneția, *Archivio di Stato, Patti registri*, II, fol. 130 V^o; publicat și în Hammer, *l. c.*, III, pp. 607—10; traducerea Romanin, III, p. 282 și urm.; Thomas, *Diplomatarium venetolevantineum*, II, p. 290 și urm.; Mas Latrie, în «Documents inédits, Mélanges historiques», III, p. 178 și urm.; tras aparte sub titlul: «Commerce et expéditions militaires de la France et de Venise au moyen âge», Paris 1879; cf. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 329 și nota 4.)

E de observat că aici se pomenește, nu un original grecesc, ci unul *turcesc*, care se traduce ad litteram. (1)

3.

**Tratatul lui Mohammed al II-lea cu Ungaria (13 Aprilie 1452,
ratificat de Ioan Hunyady la 20 Noemvrie 1451).**

Dei gratia ego magnus dominus et magnus amir (2), Swlthan Mehmet-weg, filius magni domini amir (3) Sulthan et filius quondam Murathbeg, iuro vobis, Illustri principi, domino Iohanni de Huniad, regni Hungarie gubernatori, et dominis Hungarie, et dico: bellathy bebillachin methalhy surnabalhy et magni nostri prophete Mirameth (*sic*: Mucamet) et septem musaph quod habemus et credimus nos, Musromani, et per mille et unum nomina Dei mumurschi Mehameta, et per animam avi et patris mei, et per animam meam, et per caput meum, et in caput filiorum et per corpus meum, in quo sto,—quod volo pacem per tres annos cum domino gubernatore et cum dominis Ungarie, sub hac dispositione quod regnum Hungarie et qui eos audiunt et obediunt, eciam Dobronik (4), que ad ipsum pertinet et sibi obedit, cum terris, castellis que possidet ipsa Dobronik, abstulit a primis regibus, predecessoribus regni Ungarie—et, siquid Steffan Weida (5) Dubronik abstulit, reddere teneatur—sic eciam Kilie et ad eam pertinentes, sibi obedientes, et alie quecunque ad sacram regni Ungarie Coronam pertinentes, tenute a meo dominio (6) et ab hominibus mei domini, per tres annos sic etiam, ut dominium meum et tenuta habeant pacem a domino gubernatore et a dominis Ungarie per tres annos. Et, propter castra, incipiendo a (7) Sewrim, prima penes Danubium, nec dominium, nec homo domini aliqua castra vel fortalicia edificent, sic eciam dominus gubernator et domini Hungarie nova castra, sed

(1) Cf. actul turcesc al tratatului din 1540 cu Veneția, publicat și comentat de Luigi Bonelli, în *Centenario della nascita di Michele Amari*, II, Palermo 1910, p. 332 și urm.

(2) Ms.: amice.

(3) Ms.: Amirewlthan.

(4) Ragusa.

(5) De Herțegovina.

(6) Ms.: domine.

(7) Ms.: et.

castra que aput manus ambarum parcium essent, valeant et valent edificare et construere iuxta nutum. Et Illustris princeps dominus Georgius, despotus Rasię, et filii sui et castra sua, etiam terra sua et omnis conditionis homines, quod habeat eos(1) dominium meum in pace et dilectione: volo stare in iuramento et dispositione quicquam cum eis(2) iuravi et inscripsi, sed per potenciam nihil faciam, nec in obprobrium; et, quid petierunt et non derint, propter hoc cum ipsis nullam discordiam faciam. Et, dum implebuntur predicti tres anni, et dominus dispositus et filii et castra et terre a dominio meo remaneant cum pace, sub eadem pacis constitucione, sub qua ante hanc presentem(3) disposicionem inter ipsum dominum dispositum et nos iuratum fuerit, nunc et imposterum. Et, quicquid boni fuerit despoti in regno Bossne, eidem restituatur, et, siqui non restituerit (4), pacem non habeant. Et despotus et filii persolvant et reddant quod promiserunt Dominacioni Mee. Sic (5) dominus despotus et filii sui et castra et nobiles qui habeant pacem a domino gubernatore et dominis regni predicti (6) tres annos, et imposterum quod despositus et filii et terra et castra sua maneant cum domino gubernatore et dominis Hungarie in pace (7). Et etiam Latislaus, Wayda (8) Balachorum, quid tenetur Dominacioni Mee, sive cum tributo (9), sive cum alio servicio, id exolvat et faciat Dominacioni Mee. Sic etiam quid tenetur regno Hungarie aut gubernatori(10): audiencia, obediencia et obligacio (11), aut cum aliis serviciis, hoc faciat. Et, dum de premissis ambabus partibus satisfecerit, maneat in pace; ubi vero quid mihi aut domino gubernatori (12) tenetur non solveret, et etiam dominis Hungarie, habeat quelibet pars liberam facultatem ipsum(13) perturbare et ad solvendum compellere; et per hoc pax firmata non violetur. Et iste Ladislaus, qui nunc est dominus super Balachos, usque terminabitur ista treuga, ipse fiat dominus, et, si ipsum Ladislaum, durante ipsa pace, mori contigerit, nulla pars habeat facultatem in Transalpinis preficere dominum(14), nisi illum quem illa terra dilexerit. Et ille qui

(1) Ms.: qui habeat eas.

(2) Ms.: seri.

(3) Ms.: prasentem.

(4) Ms.: vestituerit.

(5) Ms.: sit.

(6) Ms.: dominos regni predictos.

(7) Ms.: pacia, paciencia.

(8) Ms.: Waydo.

(9) Ms.: tacito.

(10) Ms.: gubernatore.

(11) Ms.: obligavit.

(12) Ms.: gubernatore.

(13) Ms.: ipsam.

(14) Ms.: dominium.

tunc esset dominus super Balachos, maneat in predicta dispositione usque terminum prenotatum (1). Et rex Bossne et alii domini Bosne, cum quid (2) tenentur (3) Dominacioni, aut cum tributo (4), aut aliis serviciis, id mihi perficiant (5), et, donec perfecerint cuilibet nostrum, maneant in pace. Ubi vero non perfecerint quod teneatur mihi aut regno Hungarie aut domino gubernatori, liberam (6) habeant facultatem quelibet pars perturbare ipsos et impedire et ad id faciendum compellere, et per hoc treuga presens non violetur. Forscitores (7) ambarum parcium ambulent per nostra loca et per nostras terras pacifice, per terras et aquas, dempto quolibet impedimento, et faciant forum sine ullo (8) impedimento, tributum solvendo iuxta consuetum modum locorum regni. Et sic ambasiatores ambarum parcium ambulent inter partes cum pace; husarones (9) et malifacores, dominio meo subiecti, si aliquid (10) mali ad partes regni Hungarie furtive aut per violenciam inchoaverint, mittat dominus gubernator mihi, ad noticiam deducendo, et ego inveniam tales malefactores et corripiam iuridice, et homini dampnificato satisfaciam. Sic etiam hussarones vel malefactores Hungarie, si aliquid mali ad terram meam fecerint, dominus gubernator modo simili talis modi malefactores corripiat et dampnificatis satisfaciat, et propter huiusmodi malos homines inpaciencia (11) non fiat. Et, completis hiis tribus annis, si inventum fuerit aliquis ambasiatorum nostrorum (12) apud dominum gubernatorem, aut homines mercatores domini mei in regno Hungarie, aut similiter ambasiata domini gubernatoris apud Dominacionem Meam (13), et mercatores hungari (14) in terra domini mei, ambe partes libere dimittantur cum omnibus rebus, vadat quilibet in terram suam libere, cum pace. Et ad hec (15), in quibus iuramentum feci et inscripciones domino gubernatori et dominis Hungarorum, teneam, et amicitiam teneant et foveant

(1) Repetat ultimul cuvânt.

(2) Ca în românește: *cum quid* = cu ce.

(3) Ms.: tenetur.

(4) Ms.: tacio.

(5) Ms.: perficiat; mai jos: perfecerit.

(6) Ms.: liberant.

(7) *Negotiatores*, dela *forum*.

(8) Cuvântul, neînțeles în manuscris.

(9) E în sensul slavon, de *hoři*. V. I. Bogdan, în «Anale», XXX, pp. 402—3.

(10) Ms.: aliqui.

(11) *Nepace*,—pare a fi o traducere nu din românește ci din slavonește, mediatorul fiind, cum se vede mai jos, Gheorghe Brancovici.

(12) Ms.: nos nostrorum.

(13) Aceeaș observație ca în nota 2.

(14) Ms.: hungarii.

(15) Ms.: hoc.

dominus gubernator et domini Hungarie Dominacioni Mee per tres annos, et ita me percutiant(1) omnia mea iuramenta per me iam facta, quod nihil de hiis predictis violare volumus. Factum coram nobilibus domini Georgii despoti: Rewtz Bolnik, pastore (2), et Book (3) Wayda, et coram ipsis Dominacio Mea iuramentum praestitit et inscriptionem dedit, fecit; et per hec omnia, premissa videlicet, iuramentum, inscripciones, dispositiones et ordinationes, infra tempus prenotatum fiant; ego et omnes ad me pertinentes inviolabiliter et infringibiliter observabimus(4) et tenebimus; sic eciam dominus gubernator et domini Hungarie. Datum mensis novembris XX-ma die, in Andrinopoli(5), anno ab inicio mundi sex milia nonagesimo et sexagesimo. Datum pridie Tiburcii et Valeriani Martirum, que est tredecima die mensis aprilis, anno Christi al Incarnacione millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo(6).

Scriptum per manus Udalrici Spannagel.

E, cum s'a spus și în note, o traducere după un original *slavon*.

(München, *Hof- und Staatsbibliothek*, ms. lat. 19.542, fol. 260 și urm.; publicată și în N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, III, pp. 23—27.)

-
- (1) Ms.: pertuciant.
 (2) Vlădică?
 (3) Vuc.
 (4) Ms.: obstabimus.
 (5) Ms.: Andinopolim.
 (6) Ms.: secundum.

CUPRINSUL

	Pag.
I	69
II	74
III	76
IV	82
1. — Tratatul lui Murad I-iu cu Genova (8 Iulie 1387)	»
2. — Tratatul Sultanului Suliman I-iu cu Bizanțul și Liga creștină (înainte de 3 Iunie 1403)	85
3. — Tratatul lui Mohammed al II-lea cu Ungaria (13 Aprilie 1452, ratificat de Ioan Hunyady la 20 Noemvrie 1451)	88

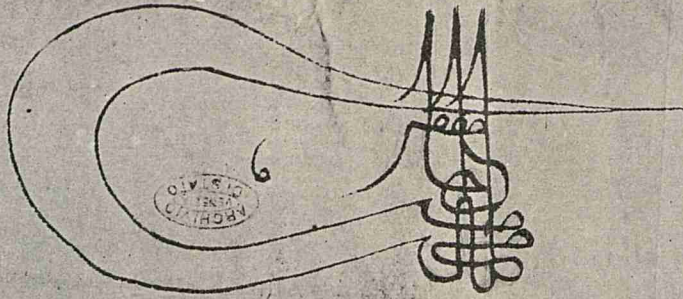

Handwritten Greek text in a cursive script, likely a historical document or decree. The text is densely packed and covers most of the page's surface. It begins with a large initial letter 'Μ' and contains various names and titles, including 'Μωχάμμεδ' (Muhammad) and 'Περα' (Pera). The script is characteristic of the Ottoman period.

Handwritten Arabic text at the bottom of the document, including a signature and possibly a date or location. The script is clear and legible, contrasting with the Greek text above.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, consisting of approximately 25 lines of dense, cursive characters. The text is written in dark ink on aged, slightly yellowed paper. It appears to be a formal document or a historical record, given the context of the page title.

Handwritten text at the bottom of the page, including a signature and a date. The signature is written in a large, stylized script. To the right, there is a date written in Ottoman Turkish script: '1566' (1566). There are also some smaller markings and a circular stamp similar to the one at the top.

